ב"ה

תרבות שקר ורמייה בקרב נביאי ה' בסוף בית ראשון / יוסי אליצור

1. רש"י (ירמיהו כ"ט, כג):

וַיִּנְאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם - כְּמוֹ שֶׁמְּפָרָשׁ בְּסַנְהֶדְרִין(*): כֹּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֹׁכְבִי עִם חֲבֵרִי.

(*) [**בבלי, סנהדרין צג ע"א**: "יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּנְאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם". מאי עֲבוּד? אֲזוּל לְגַבֵּי בְּרַתֵּיהּ דִּנְבוּכַדְנֶצַּר. אֹתָאּ אָמַר לֵהּ: "כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמֵיעִי אֶל צִדְקִיָּה". וְצִדְקִיָּה אָמַר: "כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמֵיעִי אֶל אַחְאָב".]

2. תנחומא ויקרא ו:

"שֵׁשׁ הֵנָּה שָׂנֵא ה'... עֵינַיִם רָמוֹת... לֵב חוֹרֵשׁ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן, וְרַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה" (משלי ו', טז-יח) - זֶה אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ בֶּן מַעֲשֵׂיָה שֶׁהָיוּ חוֹטְאִים בִּירוּשָׁלַיִם. וְלֹא דַיָּם, אֶלָּא מִשָּׁגְלוּ לְבָבֶל, הָיוּ מוֹסִיפִין חֵטְא.... וְהָיוּ מְסָרְסְרִין זֶה לָזֶה בַּעֲבֵרוֹת. הָיָה אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה נִכְנָס אֵצֶל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת בְּבָבֶל, וְהָיָה אוֹמֵר לָהֶם: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂלָחַנִי לוֹמַר דָּבָר לְאִשְׁתְּךָ. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: הֲרֵי הִיא לְפָנֶיךָ, הִכָּנֵס. הָיָה מִתְיַחֵד עִמָּהּ וְאוֹמֵר לָהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהַעֲמִיד מִמֵּךְ נְבִיאִים, לְכִי וְשַׁמְּשִׁי עִם צִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה וְהוֹלִידִי מִמֶּנּוּ נְבִיאִים. וְהָיְתָה שׁוֹמַעַת לוֹ וּמְשַׁלַּחַת אַחַר צִדְקִיָּה וְהוּא בָּא וּמְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ. וְצִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה אַף הוּא כָּךְ הָיָה עוֹשֶׂה, הָיָה מְסָרְסֵר לְאַחְאָב. וְזוֹ אֱמְנוּתָן שֶׁלָּהֶם. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה הָיוּ רְשָׁעִים: הוֹצִיאוּ לָהֶם שֵׁם בְּבָבֶל שֶׁהֵם נְבִיאִים גְּדוֹלִים.... הָיוּ עוֹשִׂין כָּךְ, עַד שֶׁהִגִּיעוּ לִשְׁמוֹרַת אִשְׁתּוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר [בסנהדרין צג ע"א: בִּתּוֹ של נבוכדנאצר] ...

3. רמב"ם, יסודי התורה פרק ז:

א מְיֻסּוֹדֵי הַדָּת, לֵידַע שֶׁהָאֵל מְנַבֵּא אֶת בְּנֵי הָאָדָם. וְאֵין הַנְּבוּאָה חָלָה אֶלָּא עַל חָכָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה, גִּבּוֹר בְּמִדּוֹתָיו, וְלֹא יִהְיֶה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בְּדָבָר בָּעוֹלָם, אֶלָּא הוּא מִתְגַּבֵּר בְּדַעְתּוֹ עַל יִצְרוֹ תָּמִיד, בַּעַל דֵּעָה רְחָבָה נְכוֹנָה עַד מְאוֹד.

ב אָדָם שֶׁהוּא מְמֻלָּא בְּכָל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, כְּשֶׁיִּכָּנֵס לַפַּרְדֵּס וְיִמָּשֵׁךְ בְּאוֹתָן הָעִנְיָנוֹת הַגְּדוֹלִים הָרְחוֹקִים, וְתִהְיֶה לוֹ דַּעַת נְכוֹנָה לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, וְהוּא מִתְקַדֵּשׁ וְהוֹלֵךְ פּוֹרֵשׁ מִדַּרְכֵי כָּל הָעָם הַהוֹלְכִים בְּמַחְשַׁכֵּי הַזְּמָן, וְהוֹלֵךְ מְזֻרָז עַצְמוֹ וּמְלַמֵּד נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תִהְיֶה לוֹ מַחְשָׁבָה כְּלָל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים בְּטֵלִים, וְלֹא מֵהַבְלֵי הַזְּמָן וְתַחְבּוּלוֹתָיו, אֶלָּא דַּעְתּוֹ תָּמִיד פְּנוּיָה לְמַעְלָה, קְשׁוּרָה תַּחַת הַכִּסֵּא, לְהָבִין בְּאוֹתָן הַצּוּרוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הַטְּהוֹרוֹת, וּמִסְתַּכֵּל בְּחָכְמָתוֹ שֶׁלְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֻּלָּהּ מְצוּיָרָה רְאשׁוֹנָה עַד טַבּוּר הָאָרֶץ, וְיוֹדֵעַ מֵהֶם גָּדְלוֹ מִיָּד רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו.

ג וּבְעֵת שֶׁתָּנוּחַ עָלָיו הָרוּחַ תִּתְעָרֵב נַפְשׁוֹ בְּמַעֲלַת הַמַּלְאָכִים הַנִּקְרָאִים 'אִישִׁים', וְיֵהָפֵךְ לְאִישׁ אַחֵר, וְיָבִין בְּדַעְתּוֹ שְׁאֵינוֹ כְּמוֹת שֶׁהָיָה, אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלָּה עַל מַעֲלַת שְׁאָר בְּנֵי אָדָם הַחֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׁאוּל "וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר" (שמו"א י', ו).

ו [ג] הַדְּבָרִים שֶׁמּוֹדִיעִין לַנָּבִיא בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה דֶּרֶךְ מָשָׁל מוֹדִיעִין לוֹ, וּמִיָּד יֵחָקֵק בְּלִבּוֹ פִּתְרוֹן הַמָּשָׁל בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה וְיֵדַע מַה הוּא. כְּמוֹ הַסֻּלָּם שֶׁרָאָה יַעֲקוֹב אָבִינוּ וּמַלְאָכִים עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ וְהוּא הָיָה מָשָׁל לְמַלְכִיּוֹת וְשִׁעְבּוּדָן, וּכְמוֹ הַחַיּוֹת שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל, וְהַסִּיר הַנָּפוּחַ וּמַקֵּל שָׁקֵד שֶׁרָאָה יִרְמְיָה, וְהַמְּגִלָּה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל, וְהָאֵיפָה שֶׁרָאָה זְכַרְיָה.

ז וְכֵן שְׁאָר הַנְּבִיאִים, יֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִין הַמָּשָׁל וּפִתְרוֹנוֹ כְּמוֹ אֵלּוּ; וְיֵשׁ מֵהֶן אוֹמְרִין הַפִּתְרוֹן בִּלְבָד. וּפְעָמִים אוֹמְרִין הַמָּשָׁל בִּלְבָד בְּלֹא פִּתְרוֹן, כְּמִקְצַת דִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל וּזְכַרְיָה. וְכֻלָּם בְּמָשָׁל וְדֶרֶךְ חִידָה הֵם מִתְנַבְּאִים.

ח [ד] כָּל הַנְּבִיאִים אֵין מִתְנַבְּאִין בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצוּ, אֶלָּא מְכֻוָּנִין דַּעְתָּן וְיוֹשְׁבִין שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב וּמִתְבּוֹדְדִין, שֶׁאֵין הַנְּבוּאָה שׁוֹרָה לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה. לְפִיכָךְ בְּנֵי הַנְּבִיאִים, לִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר, וְהֵם מְבַקְּשִׁים הַנְּבוּאָה; וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר "וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים" (שמואל א י,ה) כְּלוֹמַר מְהַלְּכִין בְּדֶרֶךְ הַנְּבוּאָה עַד שֶׁיְּנַבְּאוּ, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר פְּלוֹנִי מִתְגַּדֵּל.

4. <u>דברים י"ג, ב-ו</u>

ב כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם, וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת. ג וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתָּם, וְנָעָבְדֵם. ד לֹא תִשְׁמַע אֶל דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא, כִּי מְנַסֶּה ה' אֱ-לֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת ה' אֱ-לֹהֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם.... ו וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת.

5. <u>רמב"ן (שם):</u>

כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חוֹלֵם חֲלוֹם - יקראנו הכתוב 'נביא' על פי עצמו, שיאמר הוא: השם דיבר עִמי בהקיץ ואני נביאו שלוח לכם שתעשו כן.

ויתכן שירמוז הכתוב למה שהוא אמת, כי בנפשות בקצת האנשים כֹּח נבואיי יֵדעו בו עתידות, לא יֵדע האיש מאַין יבאֹ בו, אבל יתבודד ותבאֹ בו רוח לאמר ככה יהיה לעתיד לבאֹ בדבר פלוני. ויקראו לו הפילוסופים כהי"ן, ולא ידעו סיבת הענין אך הדבר נתאמת לעיני רואים. אולי הנפש (בחִדודה) [בהתבודדה] תדבק בשֵׂכל הנבדל ותתכוין בו. והאיש הזה יקרא "נביא" כי מתנבא הוא, ועל כן יבאֹ האות והמופת אשר יאמר אליך....

6. <u>רשב"ם (שם):</u>

וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת - שיודעים עתידות על ידי רוח טומאה ותרפים ואוב וידעוני.

כִּי מְנַסֶּה י"י וגו' - נתן כח בכשפים לדעת נולדות, לנסות ולזכות ישראל...

7. <u>ספורנו (שם):</u>

אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ – כְּעִנְיַן "וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו" (דברים כ"ח, ט), וְלֹא בִּדְרָכִים חֲדָשִׁים שֶׁיֹּאמַר נָבִיא אוֹ חוֹלֵם "לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ" (פסוק ו). **וְאֹתוֹ תִירָאוּ** – *אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אוֹתוֹ הַנָּבִיא אֶצְלְךָ כְּבַר אָדָם חָשׁוּב וְנוֹרָא*, וּמְגֻזָּם עַתָּה [=ועכשיו הוא אומר גוזמא, שקר], תְּבַטֵּל יִרְאַת הַנָּבִיא מִפְּנֵי יִרְאַת הָאֵל יִתְבָּרְךָ. **וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ** - וְלֹא מִצְוֹת חֲדָשׁוֹת שֶׁיְּחַדֵּשׁ הַנָּבִיא... **וּבְקֹלוֹ תִּשְׁמָעוּ** - *כְּמַה שֶׁיְּצַוֶּה עַל יְדֵי נְבִיאָיו לְקַיֵּם תּוֹרָתוֹ וּלְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ*.

8. <u>בבלי, ברכות נד ע"א-ע"ב:</u>

'הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה לַּתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם ה" - וְכִי מָה עִנְיַן בַּר וְתֶבֶן אֵצֶל חֲלוֹם? אֶלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבַר בְּלֹא תֶּבֶן כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לַחֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה: חֲלוֹם אַף עַל פִּי שֶׁמְּקָצָתוֹ מִתְקַיֵּים כּוּלּוֹ אֵינוֹ מִתְקַיֵּים. מָנָא לַן מִיּוֹסֵף דִּכְתִיב וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְגוֹ' - וְהֵיכִי שַׁעְתָּא אִמְּיהּ לָא הֲוָת.

9. <u>בבלי, ברכות נז ע"ב:</u> חֲלוֹם - אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לַנְּבוּאָה.

10. <u>בבלי, סנהדרין פט ע"א</u>: הַמִּתְנַבֵּא מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ - כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר. דְּקָאֵי יִרְמְיָה בְּשׁוּק הָעֶלְיוֹן וְקָאָמַר "כֹּה אָמַר ה' [צְ-בָאוֹת] הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם" (ירמיהו מ"ט, לה). נָשָׂא חֲנַנְיָה קל וָחוֹמֶר בְּעַצְמוֹ, מָה עֵילָם שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא לַעֲזוֹר אֶת בָּבֶל אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם', כַּשְׁדִּים עַצְמָן עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָתָא אִיהוּ בְּשׁוּק הַתַּחְתּוֹן, אָמַר: "כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ' שָׁבַרְתִּי אֶת עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל" (ירמיהו כ"ח, ב).

11. <u>בבלי, סנהדרין צ ע"א:</u>

תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד חַמָּה לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, אֶלָּא כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר - שֶׁמִּתְחִלָּתוֹ נְבִיא אֱמֶת וּלְבַסּוֹף נְבִיא שֶׁקֶר.

12. <u>תנחומא בשלח כא / מדרש לקח טוב, שמות ט"ז, לג</u> (<u>קסו</u>) - "קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן שָׁמָּה מְלֹא הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם":

<u>רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר</u>: ...בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר יִרְמְיָה לְיִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מָה אֵין אַתֶּם עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: אִם אָנוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בַּמֶּה נִתְפַּרְנֵס? בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הוֹצִיא לָהֶן צִנְצֶנֶת הַמָּן וְאוֹמֵר לָהֶם 'הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה', הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה, מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ לוֹ נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ' (ירמיה ב', לא) - אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁעָסְקוּ בַּתּוֹרָה רְאוּ מֵהֵיכָן נִתְפַּרְנְסוּ, וְאַתֶּם עִסְקוּ בַּתּוֹרָה וַאֲנִי אֲפַרְנֵס אֶתְכֶם מִזֶּה.